

С.Б. Охотніков

СПІЛЬНА УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКА НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА АКЦІЯ У КРАКОВІ

Одеський археологічний музей (ОАМ) НАН України, що 2005 р. відсвяткував 180-річчя від дня свого заснування, небезпідставно пишається своєю колекцією старожитностей — однією із найбільших і найбагатших в Україні та СНД. Проте значну увагу вітчизняних і закордонних учених насамперед привертають вироби античної епохи, що походять із Північного Причорномор'я, Греції, Кіпру та Риму.

Отже, не випадково, що саме ці предмети з зібрання ОАМ НАН України стали основою міжнародної виставки «Скарби Причорномор'я» — «Skarby znad Morza Czarnego», що проходила з 18 березня до 4 червня 2006 у м. Краків (Польща) — визнаному центрі європейської культури. Організаторами виставки з польської сторони були Я. Бодзек, К. Мочульська, З. Голубев, О. Ярош, М. Возняк, з української — В.П. Ванчугов, С.Б. Охотніков, Є.Ф. Редіна. Захід відбувся під егідою Міністерства культури Республіки Польщі (К.М. Уяздовський).

Згідно з договором, укладеним між ОАМ НАН України і Національним музеєм м. Краків, на виставці було репрезентовано 511 експонатів, що охоплюють значний історичний період — від епохи Трипілля до X—XIII ст. н. е. На виставці було представлено твори монументальної скульптури античного часу та середньовіччя, кераміку (переважно чорно- та червонофігурні вази, теракоти), вироби з гіпсу та металів (посуд і предмети торевтики), скляні посудини, монети, серед яких особливий інтерес становлять кизикіни із відомого Орловського скарбу.

Чудово оформлену експозицію (дизайнер М. Рутковська) було розташовано в трьох головних виставкових залах Національного музею в Кракові. Слід зауважити, що всі експонати виставки було попередньо законсервовано, а понад 100 з них — наново відреставровано (керівник — А. Пусоська). Звісно, такий значний обсяг робіт неможливо було б здійснити без співпраці з іншими установами Польщі, зокрема, з Інститутом А. Міцкевича (Б. Вехно) і головним мецена-

том — банком БПХ (BPH) (Польща), що відповідно забезпечували наукову організацію і сплату всіх витрат на цю виставку. У ЗМІ виставку висвітлювали відомі польські інформаційні канали TVP-3, Polske Radio та друковані видання Rzeczpospolita, Dziennik Polski, Wprost та ін.

Урочистості з нагоди відкриття виставки відвідало багато офіційних осіб — представників Міністерства культури Польщі, керівництва Кракова, Генеральний консул України в Кракові М.Ф. Бродович та ін. Спеціально з нагоди проведення виставки було випущено поштовий конверт із зображенням експонатів Одеського археологічного музею, різноманітні буклети та листівки. Загалом за два з половиною місяці виставку оглянуло близько 17 тис. відвідувачів.

Одним із найважливіших результатів цього заходу стало те, що ОАМ НАН України дістав широку відомість не лише як сховище раритетів, але й сучасний науковий центр. Яскравим підтвердженням вагомому науковому внеску виставки став випуск приуроченого до неї каталогу * загальним обсягом близько 60 друкованих аркушів із паралельними текстами польською та англійською мовами. Поліграфічно вишукане, гарно змакетоване видання відкривається привітаннями цієї українсько-польської науково-просвітницької акції директорів двох музеїв — Національного музею у Кракові З. Голубєва та Археологічного музею в Одесі В.П. Ванчугова.

Структурно видання складається з двох частин — вступної та статей каталогу. В першій частині подається огляд виставки Я. Бодзека та нарис В.П. Ванчугова про історію ОАМ. Далі в статті С.Б. Охотнікова розглянуто внесок Одеси в розвиток українсько-польських наукових зв'язків у дослідження Північного Причорномор'я, починаючи з XVII ст. до сьогодення. В іншій статті цього автора подано стислий огляд

* J. Bodzek (ed.). Skarby znad Morza Czarnego. Zioto, rzeźba, ceramika z Muzeum Archeologicznego w Odessie. Katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie. Marzec — czerwiec 2006. — Krakow, 2006. — 392 p.

історії античних держав Північного Причорномор'я. Решту розділів першої частини, підготованих В.П. Ванчуговим, В.Г. Петренком, Л.Ю. Поліщук та Є.Ф. Редіною, присвячено деяким наріжним проблемам археології бронзового віку, скіфо-сарматської археології, пам'яткам середньовічних кочовиків нашого краю. Завершують першу частину каталогу статті польських колег — К. Мочульської та Я. Бодзека про археологічні знахідки (зокрема, кераміки та монет), що походять із Південної України та зберігаються в Національному музеї у Кракові.

Друга частина видання включає власне каталог з вичерпними науковими анотаціями до всіх 511 експонатів виставки, розподілених за 10 тематико-хронологічними розділами, і бібліографію. Кожен розділ відкриває вступна стаття, підготована співробітниками ОАМ: «Пам'ятки епохи міді — бронзи» (**В.Г. Петренко, Л.Ю. Поліщук**), «Торевтика» (**Є.Ф. Редіна**), «Нумізматики» (**С.О. Булатович**), «Предмети з бронзи, заліза, свинцю» (**Є.Ф. Редіна**), «Антична кераміка» (**Н.П. Секерська**), «Теракоти» (**Є.Ф. Редіна**), «Світильники» (**О.Є. Малюкевич**), «Скло» (**Л.Ю. Поліщук**), «Боспорські гіпсові аплікації» (**Є.Ф. Редіна**), «Скульптура» (**С.Б. Охотніков**). У написанні анотацій до експонатів виставки також взяли участь співробітники ОАМ І.Б. Клейман, І.В. Бруяко, Г.Ф. Крисилова.

Виданий завдяки багаторічній співпраці з польськими колегами том є вагомим внеском Одеського археологічного музею у дослідження, наукову популяризацію та ознайомлення широкого загалу двох країн із досягненнями вітчизняної музеєлогії та археології Північного Причорномор'я.

Логічним продовження наукової концепції виставки стала проведена в її рамках міжнародна наукова конференція «ПОНТИКА. Новітні дослідження грецьких колоній північного узбережжя Чорного моря», організована відділом класичної археології Інституту археології Ягеллонського університету (Я. Хохоровський, Е. Папучі-Владика) разом із ОАМ. Усього на конференції було заслухано 18 наукових доповідей. Відкрив сесію відомий учений і суспільний діяч **В. Карагеоргіс** (Кіпр), який розповів про роль благодійного Фонду А.Г. Левентіса в створенні нових експозицій, присвячених археології Кіпра в музейних установах Європи та Америки. З 2003 р. разом із музейними центрами Нью-Йорка, Парижа, Лондона, Стокгольма та іншими відомими установами світу до цієї програми входить і Одеський археологічний музей НАН України, який повністю обновила експозицію свого античного відділу.

Дві доповіді було присвячено Ольвії: **В.В. Кра-нівіної** (Київ) «Дослідження останніх років у південній частині Верхнього та Нижнього міста Ольвії» та **А. Пудіна** (Торунь) «Попередні підсумки підводних археологічних досліджень у

північній частині Чорного моря (на прикладі Ольвії)». Проблеми історії та археології Нижнього Подністров'я було порушено в доповідях **Т.Л. Самойлової** (Одеса) «Підсумки дослідження античної Тіри за останні 10 років», **М. Мільчарєка** (Торунь) «Ніконій — грецьке місто в пониззях Дністра» та **С.Б. Охотнікова** (Одеса) «Античні поселення Нижнього Подністров'я». Дві останні доповіді було присвячено десятиріччю спільної роботи українсько-польської експедиції ОАМ і Інституту археології та етнології Університету ім. М. Коперника (Торунь) з вивчення Нижнього Подністров'я, базовою пам'яткою якого є городище біля с. Роксолани Овідіопольського р-ну (античний Ніконій).

Низку доповідей було присвячено проблемам Східного Приазов'я і Східного Причорномор'я: **Т. Шолль** (Варшава) «Західна частина елліністичного Танаїсу у відношенні до розкопок Варшавського університету», **М. Віккерса** (Велика Британія) та **А. Кахідзе** (Грузія) «Праці експедиції Оксфорд — Батумі в Півчварі».

Основний блок доповідей містив інформацію про іншу спільну українсько-польську експедицію ОАМ та Інституту археології Ягеллонського університету (Краків), що проводить розкопки античного городища і некрополя поблизу с. Кошари в гирлі Тилігульського лиману. В до-

повідях керівників розкопок **Є.Ф. Редіної** (Одеса) та **Е. Панучі-Владики**, а також **Я. Бодзека**, **В. Маховського** (Краків) було узагальнено результати досліджень цієї пам'ятки за останні роки. В інших виступах польських колег було розглянуто соціально-культурні аспекти організації сакрального простору на некрополі (**Я. Хохоровський**) та антропологічний матеріал некрополя (**К. Качановський**). Низку доповідей було присвячено окремим категоріям знахідок — монетам (**Я. Бодзек**), амулетам (**Г. Лачек**), сіроглиняній кераміці (**А. Коваль**), побуту поселенців (**М. Каня**) та перспективам підводних досліджень (**М. Чех**).

На конференції було заслухано ще дві доповіді, які безпосередньо не стосувалися її те-

матики, проте викликали неабиякий інтерес у присутніх. Йдеться про доповіді **В.М. Станко** «Дослідження пізньопалеолітичного комплексу в долині р. Бакшали в степовому Побужжі» та **В.П. Ванчугова** «Найдавніші фібули Північного Причорномор'я». Матеріали конференції будуть опубліковані окремою збіркою.

Так завершилася велика спільна науково-просвітницька акція Одеського археологічного музею НАН України і низки наукових установ Польщі, що стала яскравим заключним акордом у проведенні року України в Польщі та надійною запорукою подальшої плідної співпраці музеєзнавців та археологів-науковців двох країн.

Одержано 25.10.2006

О.Б. Супруненко, С.А. Скорий, В.В. Приймак

ДО 100-РІЧЧЯ ВИВЧЕННЯ БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА

2006 р. був ювілейним для історії археологічного вивчення Більського городища — найвеличнішого укріпленого поселення доби раннього залізного віку на території не лише України, а й Європи в цілому. Грандіозні розміри пам'ятки (близько 5013 га), добре збережена оборонна система у вигляді високих валів і глибоких ровів, що тягнулися на десятки кілометрів, здавна збуджували уяву місцевого населення і не залишали байдужими мандрівників, фортифікаторів, освічених любителів старожитностей. Однак початок посправжньому наукового дослідження Більського феномену поклав відомий російський археолог Василь Олексійович Городцов, який у 1906 р. здійснив порівняно невеликі розкопки на Західному і Великому укріпленнях Більського городища, а також кількох курганних некрополів, розташованих поблизу. Отримані матеріали дали змогу однозначно віднести поселення і супутні йому некрополі до скіфської епохи.

Історія вивчення Більського городища та його округи налічує немало важливих відкриттів і славних імен представників вітчизняної археологічної науки, але особливе місце в ній, безумовно, посідає професор Борис Андрійович Шрамко, який пов'язав, по суті, все своє наукове життя з цією видатною пам'яткою. Протягом май-

же чотирьох десятиліть (1957—1994) експедицією Харківського державного (пізніше — національного) університету під його керівництвом на Більському городищі було проведено безпрецедентні за своїм обсягом археологічні роботи (це насамперед стосується Східного укріплення, хоча увагу було приділено й вивченню системи оборони на різних її ділянках і розкопкам поховальних пам'яток на території та поблизу городища тощо). У підсумку дослідники отримали дані, що проливають світло на найрізноманітніші сфери життєдіяльності мешканців Більського городища, зокрема, побут, господарські заняття, соціальну структуру, культову практику, поховальний обряд та ін. Найважливіші результати та висновки робіт викладено Б.А. Шрамком у монографії, присвяченій цій пам'ятці. Серед них принципове значення для вивчення скіфської епохи мають два положення: визначення історичного місця Більського городища як центру регіональної поселенської системи басейну р. Ворскла (переддержавного утворення) і зіставлення його з містом Гелон, де проживали племена будинів і гелонів, про що повідомляє Геродот.

Крім того, за роки досліджень Більського городища сформувалася школа спеціалістів-скіфологів, які відіграли важливу роль у вивченні лівобережних старожитностей скіфської доби (В.П. Андрієнко, Ю.М. Бойко, А.О. Моруженко, В.С. Радзівська, І.Б. Шрамко та ін.). Слід за-

© О.Б. СУПРУНЕНКО, С.А. СКОРИЙ,
В.В. ПРИЙМАК, 2007